

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПО УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ: ФІНАНСОВИЙ ПОРТРЕТ «КОНВЕРТАЦІЙНОГО» ЦЕНТРУ

КУРКО Микола Нестерович - доктор юридичних наук, Заслужений юрист України, проректор Міжрегіональної академії управління персоналом, генеральний директор Президентського університету

БІЛЕНЧУК Петро Дмитрович - доцент кафедри криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МИРОШНИЧЕНКО Ганна Геннадіївна - аспірантка кафедри криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття освещает вопрос важности выделения юридического лица как отдельного элемента криминалистической характеристики преступлений по уклонению от уплаты налогов. На примере «конвертационного» центра авторы акцентируют внимание на ключевых признаках, которые отличают последнего от добросовестного плательщика налогов. Авторы делают обоснованное заключение, что выделение таких признаков облегчит процесс расследования преступлений по уклонению от уплаты налогов.

Ключові слова: безготівкові кошти, елементи криміналістичної характеристики, «конвертаційний» центр, розслідування злочинів, ухилення від сплати податків, юридична особа.

Загальноприйнятою в теорії криміналістики є точка зору відповідно до якої основними елементами криміналістичної характеристики є: 1) предмет безпосереднього злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідова картина злочину; 4) особа злочинця. Але для побудови ефективної методики розслідування і розкриття окремих видів злочинів доцільним є виділення і інших елементів криміналістичної характеристики. Особливо тоді, коли йде мова про економічну, фінансову та податкову злочинність. Таким чином, постає питання про доцільність виділення юридичної особи як елемента криміналістичної характеристики злочинів по ухиленню від сплати податків.

Для проведення ефективного розслідування та розкриття податкових злочинів

набуває великого значення володіння детальною інформацією про структуру та особливості підприємств, установ, організацій (юридичних осіб), на яких найчастіше трапляються випадки ухилення від сплати податків або які використовуються для таких цілей цілий арсенал технологій легалізації доходів одержаних злочинним шляхом.

Слід особливо підкреслити, що негативний вплив цих злочинних технологій спрямований не лише на фінансову систему держави, але безумовно і на економічну безпеку як України, так і інших країн і світову фінансово-економічну систему взагалі.

Тому звичайно, що сьогодні такі суспільно небезпечні загрози інтелектуальної злочинності можна подолати лише спільними зусиллями світової спільноти. На сьогоднішній день активні дії спрямовані на запобігання і протидію злочинів в економічній, фінансовій і податковій сфері вживаються Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, міжурядовими органами, зокрема, Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), а також об'єднанням підрозділів фінансових розвідок понад 120 країн світу (Групою Егмент), Євразійською Групою, комісією взаємодії стану боротьби з легалізацією (MONEYVAL), Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку.

Вітчизняний і світовий досвід засвідчує, що протидія такому соціально небезпечному явищу як ухилення від сплати податків і легалізація доходів одержаних злочинним

шляхом на сьогоднішній день набула і для України, і для світової спільноти як небезпеки, загрози, так і актуальності щодо необхідності його наукового криміналістичного аналізу.

Консолідований криміналістичний аналіз масових соціальних явищ статистичними засобами пізнання [1,12] показує, що злочинність на сучасному етапі характеризується збільшенням «інтелектуальних» злочинів відносно суто фізичних, насильницьких тощо [2,28]. Під час ухилення від сплати податків і легалізації злочинці застосовують складні, запутані, латентні схеми і типології запровадження до фінансової і податкової системи «брудних» коштів.

Слідча і судова практика доказує, що небезпечність зазначених вище злочинів характеризується їх міжнародним (транскордонним, транснаціональним, трансконтинентальним) характером, оскільки гроші переводяться з однієї країни до іншої, в результаті чого підривають національну безпеку держав і континентів.

Правова статистика доказує, що в подальшому дані кошти інколи спрямовуються на вчинення нових злочинів, що в свою чергу створює негативні наслідки не лише для зростання економічної, фінансової і податкової злочинності.

Криміналістичний аналіз даного явища показує, що сьогодні маємо з однієї сторони негативні суспільні загрози, ризики і небезпеки, а з іншої – усвідомлення потреби спільними зусиллями науковців, освітян і практиків здійснювати запобігання і протидію даним злочинів. Тому нагальною потребою сьогодні є розробка системного підходу в аналізі криміналістичної характеристики даних злочинів.

Геннадій Москаль відмічає, що: «вимивання з підприємств обігових коштів, і є одним з головних чинників корупції в Україні — це так звані «конвертаційні центри», через які «відмиваються» як державні, так і кошти приватних підприємств, і які незаконним шляхом перетворюють безготівкові кошти в готівкову масу, що в подальшому йде, насамперед, на хабарі чиновникам у вигляді «відкатів», спрямовуються на опла-

ту «в конвертах» найманим працівникам, та інші хабарі»[6].

Відомо, що так звані конвертаційні центри з'явилися на пострадянській діловій арені ще на початку дев'яностих років. Тоді, коли бізнес був «амністований» та легалізований. В економічному сенсі конвертаційний центр - інструмент переведення наявних в організації безготівкових грошових коштів в невраховану готівку, яку можна використовувати на які завгодно цілі, а також інструмент ухилення від сплати належних податкових платежів в бюджет. Розмір збитків, яких зазнає держава від ухилень від сплати податків з використанням конвертаційних центрів, настільки великий, що постійне удосконалення форм і методів боротьби з цим видом злочинів є дуже актуальним.

Аналіз слідчої і судової практики свідчить, що конвертаційний центр являє собою ретельно законспіроване і чітко структуроване стійке злочинне угруповання, яке в більшості випадків існує при комерційних банках або в тісному співробітництві з ними. Необхідною передумовою діяльності конвертаційного центру, як і будь-якої іншої злочинної організації, є використання корумпованих зв'язків з, як правило, представниками влади, правоохоронних або контролюючих органів.

Основною діяльністю конвертаційних центрів є незаконний перевід безготівкових коштів у готівкові. Як відомо, основна функція як готівкових, так і безготівкових коштів - служити засобами платежу. За результатами статистичних досліджень встановлено, що в Україні у безготівковій формі здійснюється лише 55% розрахунків, коли як в розвинутих країнах цей показник сягає 90% [4,17]. У багатьох країнах світу кількість готівкових коштів жорстко обмежується чинним законодавством, а тому їхня максимальна межа при здійсненні тієї або іншої операції не повинна перевищувати визначений законодавством поріг (суму). Така нормативна заборона пов'язана з тим, що обіг безготівкових коштів легше контролюється, ніж обіг готівкових. Це обумовлено тим, що кошти, переведені з рахунку на рахунок, можуть контролюватися з

боку банківських установ, контролюючих та правоохоронних органів. З цих причин проведення незаконних конвертаційних операцій та вивільнення готівкових коштів без податкового навантаження є привабливим для правопорушників.

На сьогодні незаконна конвертація безготівкових коштів є не стихійним, а досить прибутковим і розповсюдженим видом нелегального бізнесу. В даний час фіктивні фірми створюються групами осіб, які мають досвід у цій діяльності й тісно пов'язані з фінансовими установами.

На перший погляд формальні ознаки конвертаційних центрів та суб'єктів легальної господарської діяльності мало чим відрізняються. Тому, для розкриття і розслідування злочинів по ухиленню від сплати податків при проведенні незаконних конвертаційних операцій, важливим є встановлення ряду характерних ознак діяльності конвертаційних центрів. Слід відзначити, що окремі з наведених нижче характерних рис діяльності конвертаційних центрів закріплені на підзаконному рівні [7]. Отже, ознаками діяльності конвертаційних центрів є :

1) офіси та приміщення, які, як правило, мають сильну охорону, яка складається з озброєних осіб, в тому числі осіб у формі працівників органів внутрішніх справ;

2) переважно короткий термін існування (від доби до місяця);

3) добовий обіг коштів, як правило, збільшується наприкінці тижня, на рахунку щовечора або вранці кожної наступної доби не залишається коштів, або їх сума істотно зменшується;

4) наявність великої кількості підписаних та завірених печаткою бланків фіктивних договорів виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо; зазначені документи видаються клієнтам в незаповненому вигляді;

5) застосування багатосторонніх розрахунків і платежів з великою кількістю учасників таких операцій, які розташовані в різних територіальних одиницях;

6) збіг реквізитів учасників операцій (наприклад, адреси місцезнаходження організації);

7) створюються виключно для цілей конвертації, не ведуть реальної господарської діяльності з метою отримання прибутку; працюють за відповідний процент в інтересах третьої особи;

8) за зареєстрованими юридичними адресами фактично не розташовані; конвертаційні центри найчастіше зареєстровані за так званим «масовими» або зовсім не існуючими адресами - на різних заводах, в підвалах і ,навіть, в покинутих будинках. А оскільки ніякої реальної діяльності вони не ведуть, то за однією адресою може бути зареєстровано кілька десятків, а то й сотень таких «підприємств».

9) реєструються на підставних осіб (із використанням ідентифікаційних даних незаможних громадян, людей похилого віку, або фірми оформляються взагалі на підставі даних викраденого (загубленого) паспорту);

10) бухгалтерський облік не ведеться, звітність до податкових органів не подається;

11) схеми протиправної конвертації грошових коштів ретельно розробляються висококваліфікованими фахівцями – фінансистами, економістами, юристами та ін. ;

12) зазвичай в таких фірмах немає офіційно прийнятих на роботу людей;

13) керівником, засновником і головним бухгалтером може бути одна і та ж особа;

14) невеликий статутний капітал, повна відсутність майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності;

15) у переважній більшості випадків простежується тісний зв'язок деяких банків з конвертаційними центрами, часто вони створюються з ініціативи самих банків, де можливо повністю контролювати грошові потоки, які проходять через так звані «транзитні» фірми. За рахунок цього забезпечується максимальний захист коштів, які надходять від клієнтів на рахунки такого підприємства. Практично всі конвертаційні фірми після блокування рахунків наймають аудиторів, юристів, адвокатів та інших фахівців високої кваліфікації з метою протидії правоохоронним органам.

АНОТАЦІЯ

Стаття висвітлює питання важливості виділення юридичної особи як окремого елемента криміналістичної характеристики злочинів по ухиленню від сплати податків. На прикладі «конвертаційного» центру автори акцентують увагу на ключові ознаки, які відрізняють останнього від добросовісного платника податків. Автори приходять до обґрунтованого висновку, що виділення таких ознак полегшує процес розслідування злочинів по ухиленню від сплати податків.

SUMMARY

The article deals with the issue of the importance of the selection of a legal entity as a separate element of forensic characteristics concerning the crimes on tax evasion. On the example of the "converting" center the author focuses on the key features that distinguish the latter from bona fide tax payer. The author makes a reasonable conclusion that the emitting of such features will facilitate the investigation of crimes of tax evasion.

Отже, вище викладене дозволяє зробити висновок про те, що при розслідуванні випадків ухилення від сплати податків з використанням конвертаційних центрів треба звертати увагу на «фінансовий портрет» платника податків, що дозволяє проаналізувати реальну систему та технології поставок і збуту товарної продукції підприємства, визначити його реальні доходи від бізнесу. В зв'язку з цим слушно підкреслює Павло Гагарін, що такий «портрет» складається виходячи з таких параметрів: 1) грошового обігу підприємства за даними його розрахункового рахунку; 2) обсягів товарних поставок; 3) структурних витрат підприємства; 4) вартості майна та інших активів; 5) кількості офісних, виробничих і торгових площ, які взяті в оренду і перебувають у власності; 6) кількість персоналу; 7) кількості залучених (позикових) коштів [3]. Таким чином, проведений вище аналіз засвідчує, що юридична особа (конвертаційний центр) є важливим елементом криміналістичної характеристики злочинів по ухиленню від сплати податків, а тому його слід вивчати і використовувати консолідовані дані такого дослідження при розслідуванні економічних, фінансових і податкових злочинів [5].

Література

1. Біленчук П. Д. Концептуальні основи дослідження масових явищ статистичними методами пізнання. Навч. посібник. – К.: ЄУБІПТ, 2010. – 94 с.; Біленчук П.Д. Особливості розслідування злочинів, вчинених в сфері фінансової діяльності. Навч. посіб-

ник./ П. Д. Біленчук, О. О. Шульга. – К.: КПП, 2010. – 23 с.

2. Біленчук П. Д. Консолідований аналіз кримінальних справ: досвід криміналістичного дослідження. – Монографія/ П. Д. Біленчук, О. О. Дідківський, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – 48 с.; Біленчук П.Д. Розслідування ухилення від сплати податків. Навч. посібник. / П. Д. Біленчук, О. О. Шульга. – К.: КПП, 2010. – 27 с.

3. Павел Гагарин Безопасно ли налоговое планирование с участием ФИРМ однодневок. – Режим доступа: <http://sarp-systems.ucoz.ru/forum/24-231-1>

4. Єщенко П. С., Палкін Ю. І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк..., 2005. - С.234

5. Марчук Р. П., Попов О. І. Онисьєв В. А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: Довідник. – Том 1: Міжнародні нормативно-правові акти та стандарти. – К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2008. – 880 с.

6. Геннадій Москаль — Миколі Азарову: Чому уряд не бореться з конвертаційними центрами? - Режим доступа: <http://www.nso.org.ua/news/7635>

7. Розділ VI. Тактичне дослідження Наказу Державного комітету фінансового моніторингу, яким затверджено «Типологію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування», № 182 від 25.12.2009 р. – Режим доступа: ЛІГА: ЗАКОН ЕЛІТ 8.2.2.